

МЕЂУГЕНЕРАЦИЈСКА ТРАНСМИСИЈА ВАСПИТНИХ ПОСТУПАКА

Златко Павловић¹, Весна Цвјетиновић², Соња Каурин³

Резиме

На узорку од 390 студената мјерено је како испитаници проијењују три врсте васпитних поступака својих родитеља за период када су били дјеца. Те три врсте васпитних поступка биле су: очекивања и захтјеви, похвале и награде, критике и казне. Мјерено је, такође и како за исте врсте васпитних поступака проијењују своје потенцијално понашање у будућности када буду у улози родитеља. Добијени резултати сугеришу да постоји међугенерациска трансмисија васпитних поступака, тј. да се на основу васпитних поступака родитеља у одређеној мјери могу предвиђати и преференције у васпитним поступцима код њихове дјеце. Ово важи за све три врсте васпитних поступака који су обухваћени истраживањем. Резултати показују и да степен такве трансмисије не треба преијењивати. Трансмисија постоји, али је њен обим ограничен. Међу васпитним поступцима родитеља и преферираним васпитним поступцима испитаника постоје и значајне разлике. На основу резултата може се закључити да се правац тих разлика испољава у тенденцији ка мање ауторитарном васпитању. Испитаници су процијенили да би они васпитавали своју дјецу тако да пред њих постављају мање захтјева и имају мање очекивања, да би их више хвалили и награђивали, као и да би их нешто мање кажњавали. Ово се уклапа у тенденцију да се у васпитном понашању родитеља генерално смањује удио елемената ауторитарног васпитања на рачун повећавања удјела елемената ауторитативног и пермисивног васпитања. Резултати, такође, сугеришу и то да је улога мајке унеколико важнија када је ријеч о међугенерациској трансмисији родитељске васпитне праксе.

Кључне ријечи: родитељски васпитни поступци, родитељски васпитни стилови, казне и награде у васпитању, међугенерациска трансмисија васпитних поступака.

¹ Златко Павловић је доктор педагошких наука и редовни професор Филозофског факултета Универзитета у Источном Сарајеву. Е-адреса: zlatko.pavlovic@ff.ues.rs.ba

² Весна Цвјетиновић је мастер педагогије и виши асистент Филозофског факултета Универзитета у Источном Сарајеву. Е-адреса: vesna.cvjetinovic@ff.ues.rs.ba

³ Соња Каурин је доктор педагошких наука и доцент Филозофског факултета Универзитета у Источном Сарајеву. Е-адреса: sonja.kaurin@ff.ues.rs.ba

Увод

На основу свакодневних искустава многи људи ће запазити да постоје сличности између начина на који дјецу васпитавају сусједне генерације родитеља, тј. да садашње генерације родитеља своју дјецу васпитавају доста слично томе како су њих васпитавали њихови родитељи. Томас Гордон, творац програма обуке у успјешном родитељству, наводи своје искуство у раду са родитељима: „[...] данашњи родитељи се скоро неизоставно ослањају на методе подизања деце и излагања на крај са породичним проблемима које су користили њихови родитељи, родитељи њихових родитеља, родитељи њихових дедова и бака“ (Gordon, 2006: 18). И научна истраживања у тој области показују да се породични процеси и начини васпитања у одређеној мјери преносе са генерације на генерацију, тј. да на том плану постоји међугенерациска трансмисија (Patterson, 1998; Serbin & Karp, 2003).

За описивање особених начина на који родитељи васпитавају дјецу најчешће се користи термин *родитељски стилови васпитања*. Ти особени начини родитељског васпитног понашања некад се одређују доста уопштено, као начин на који родитељи васпитавају своју дјецу, а што укључује и њихова осјећања и сазнања у вези са васпитањем дјеце (O'Connor, 2002), као специфична понашања родитеља која они користе да би социјализовала своју дјецу (Darling & Steinberg, 1993) или као релативно досљедни начини понашања родитеља на којима почивају њихови укупни односи са дјецом (Matejević, 2007). Неки аутори у први план истичу ставове које родитељи имају према дјечи и васпитању (Keresteš i sar., 2012) или емоционалне ситуације (Ћудина–Obradović i Obradović, 2006), што су фактори који одређују односе између родитеља и дјетета и климу унутар које се одвијају васпитни поступци родитеља. Илић се залаже за *појам породични стил васпитања* умјесто родитељски стил васпитања и критикује сужавање значења тог појма, па покушава да њиме обухвати повезаност и међусобну условљеност таквих фактора као што су: карактеристична понашања васпитача, склоп његових особина, његова васпитна филозофија и педагошка култура, средства васпитања, начини комуникације, емоције, карактеристике дјетета и обиљежја породичног и друштвеног контекста (Плић, 2008).

Поред појма родитељски стилови васпитања, за означавање особених начина васпитног дјеловања родитеља користе се и други појмо-

ви: породична васпитна атмосфера, породична васпитна клима, васпитни ставови родитеља, родитељски васпитни поступци. У сврху увођења термилошког реда, неки аутори предлажу установљаване својеврсне појмовне хијерархије према којој би најужи појам био појам васпитни поступак (најнижи ниво), васпитни поступци би произишавали из васпитних ставова (виши ниво), а васпитни ставови би били обједињени у васпитне стилове (највиши ниво) (Matejević, 2007).

Питање међугенерациске трансмисије васпитних поступака је педагошки важно питање. Истраживања о узроцима неадекватне родитељске васпитне праксе показују да су, на примјер, родитељи који малтретирају своју дјецу често сами у дјетињству били малтретирани од родитеља (Belsky, 1980; Spinetta & Rigler, 1972). Изгледа да постоји директна веза између агресивности у васпитним поступцима у сусједним генерацијама родитеља (Pears & Capaldi, 2001; Huesmann et al., 1984; Conger et al., 2003). Таква веза опстаје и када се контролишу социоекономски статус, особине личности и психолошко благостање (Simons et al., 1991; Simons et al., 1993).

Кључни проблем са трансмисијом лоше васпитне праксе је у томе што она ствара својеврсни зачарани круг, јер дјеца коју су васпитавали неадекватним васпитним поступцима развијају склоност да се, када одрасту, слично понашају према својој дјечи. У том контексту је важно то што истраживања показују да изложеност неадекватном васпитању у дјетињству не значи да ће све такве особе, када се нађу у улози родитеља, по аутоматизму и саме неадекватно васпитавати своју дјецу (Belsky, 1978, 1980; Kaufman & Zigler, 1989). Игланд и сарадници су утврдили да искуство подршке у каснијим животним етапама може омогућити излазак из зачараног круга (Egeland et al., 1987). Особе које су малтретирале као дјеца, а које нису малтретирале своје потомство, јесу особе које су доживјеле искуство подршке од неких других особа на свом животном путу (пријатељи, брачни партнери, терапеути и др.). Због свега наведеног важна су сазнања о томе у којој мјери и под каквим условима се јавља међугенерациска трансмисија васпитних поступака.

Међугенерациска трансмисија односи се на степен у којем сличности у ставовима, вјеровањима и обрасцима понашања у некој породици опстају кроз генерације (Maccoby, 2007; Min et al., 2012; Wałęcka-Matyja, 2022). Међугенерациска трансмисија васпитног понашања

родитеља је један битан сегмент међугенерациске трансмисије. Ван Ијзендорн одређује међугенерациску трансмисију родитељске васпитне праксе као утицај искустава која су родитељи имали док су били дјеца на начин на који они подижу своју дјецу и на њихове ставове о васпитању (Van Ijzendoorn, 1992). Разрађујући модел међугенерациске трансмисије родитељске васпитне праксе, још прецизније је одређује као психолошке унутарпородичне утицаје које претходне генерације васпитача врше на васпитне ставове и васпитно понашање наредних генерација васпитача (Van Ijzendoorn, 1992). При том из појма међугенерациске трансмисије искључује факторе везане за генетску и контекстуалну трансмисију. То што родитељи и дјеца дијеле сличне гене може условити да слично реагују на неке ситуације, па и на неке васпитне ситуације. Такође, шири контекст у којем је одрасла претходна генерација може бити сличан контексту у којем она васпитава своје потомство, па и то може утицати на сличност у васпитним поступцима. Ван Ијзендорн под међугенерациском трансмисијом родитељске васпитне праксе подразумева само психолошке факторе те трансмисије (Van Ijzendoorn, 1992).

Већи број истраживања потврђује да постоји одређени континуитет у пракси васпитања дјеце кроз генерације родитеља, тј. да се неки васпитни обрасци понављају унутар породичне родитељске линије (Belsky et al., 2005; Conger et al., 2003; Putallaz et al., 1998). Резултати истраживања говоре о постојању међугенерациске трансмисије, не само код родитељске васпитне праксе, него и код родитељских увјерења о правилном васпитању (Van Ijzendoorn, 1992). Таква међугенерациска трансмисија присутна је када је ријеч и о негативним васпитним поступцима и увјерењима (Simons, et al., 1991; Capaldi et al., 2003) и о позитивним (Belsky et al., 2005; Chen & Kaplan, 2001). Према неким истраживањима вршеним крајем 20. и почетком 21. вијека у Великој Британији и САД, проценат родитеља који су највише информација о васпитању дјеце добијали од својих родитеља креће се између 75% и 87% (Akister & Johnson, 2004; Radey & Randolph, 2009; Schultz & Vaughn, 1999;).

Срећу се и истраживања у којима је међугенерациска трансмисија родитељских васпитних поступака или ставова регистрована у веома ограниченом степену (Gelso et al., 1978). На израженост трансмисије могу утицати фактори као што су то да ли родитељи живе у истом

домаћинству са својим родитељима (Staples & Smith, 1954) и колико у њиховим односима има емоционалне блискости (Wakschlag et al., 1996). Интерес за међугенерациски пренос образаца васпитног понашања родитеља био је највише потакнут проучавањем случајева неадекватног третмана дјеце у породици (Belsky, 1978). Зато не чуди што се несразмјерно велики број истраживања у области међугенерациске трансмисије родитељске васпитне праксе бави случајевима родитеља који су у дјетињству искусили оштре методе васпитања или занемаривање, посебно кад је ријеч о очевима (Wurm et al., 2022). Осјетно је мање студија које се баве међугенерациском трансмисијом позитивних, подржавајућих родитељских васпитних поступака (Neppel et al., 2009). У нашем истраживању смо пошли од нивоа васпитних поступака, при чему су обухваћени поступци из три области (очекивања и захтјеви, похвале и награде, критике и казне).

Метод

Циљ је био да истражити⁴ неке елементе трансмисије васпитних поступака између двије сусједне генерације (родитељи и њихова дјеца). При том су обухваћени васпитни поступци једне (прве) генерације, преко процјена испитаника (њихове дјеце као друге генерације), и потенцијални васпитни поступци тих испитаника, будући да они још нису у улози родитеља. Тако у случају друге генерације нису мјерени постојећи васпитне поступци, него потенцијални, тј. испитаници су процјењивали како мисле да би дјеловали у одређеним васпитним ситуацијама да су у улози родитеља.

Истраживања међугенерациске трансмисије васпитне праксе повезана су са већим бројем проблема. Торнбери даје неке смјернице за организацију таквих истраживања (Thornberry, 2016). Према овом аутору, у идеалном случају потребно је вршити истраживање на двије генерације родитеља који су у тренутку прикупљања података у сличним родитељским ситуацијама. Ако се истраживање врши у тренутку када су дјеца на адолесцентском узрасту, потребно је 10 до 15 година да већина од тих адолесцената постану родитељи, као што је потребно 25 до 30 година да њихова дјеца буду адолесценти (тј. да они постану

4 У раду је приказан дио резултата добијених у једном обимнијем истраживању.

родитељи адолесцената). Због тога се у многим истраживањима у овој области користе процјене које испитаници врше за своје васпитно понашање или за васпитно понашање својих родитеља у прошлости. У нашем истраживању су кориштене такве процјене које су испитаници вршили за васпитно понашање својих родитеља у прошлости, а сами су своје понашање процјењивали за будућност (процјењивали су потенцијалне властите васпитне поступке за вријеме када евентуално буду у улози родитеља).

Циљ истраживања и хипотезе

Циљ истраживања обухватао је два сегмента:

1. Испитати разлике између процјена испитаника о васпитним поступцима које су примјењивали њихови родитељи и процјена о потенцијалним властитим васпитним поступцима у будућој улози родитеља.

2. Испитати колико се на основу процјена испитаника о васпитним поступцима њихових родитеља може предвиђати како процјењују сопствене потенцијалне васпитне поступке у родитељској улози, када се уклони утицај варијабле пол испитаника.

Постављене су полазне хипотезе:

1. Неће бити значајне разлике између процјена испитаника о васпитним поступцима које су примјењивали њихови родитељи и процјена о потенцијалним властитим васпитним поступцима у будућој улози родитеља.

2. Када се искључи утицај варијабле пол испитаника, процјене испитаника о васпитним поступцима њихових родитеља ће се показати као значајни предиктори процјена испитаника о сопственим васпитним поступцима у потенцијалној родитељској улози.

Истраживачке технике, варијабле и инструменти

У оквиру технике анкетирања и скалирања кориштен је анкетни упитник за прикупљање општих података о испитаницима и скала процјене васпитних поступака.

Скала мјери три врсте родитељских васпитних поступака (Каурин и сар., 2025) очекивања која родитељи имају од дјете у погледу њиховог понашања и захтјеви које им на том плану постављају (очекивања и захтјеви), начин на који родитељи позитивно реагују када се

дјеца понашају у складу са њиховим очекивањима (похвале и награде) и начин на који родитељи негативно реагују када се дјеца не понашају у складу са њиховим очекивањима (критике и казне). На те три субскеле испитаници процјењују учесталост васпитних поступака њихових родитеља (посебно за мајку, посебно за оца), при чему те процјене врше за период када су они сами били у вишим разредима основне школе. Од испитаника је тражено да на истим скалама процијене како би се они понашали у описаним васпитним ситуацијама када би имали дјецу и били у улози родитеља. Ставке скале су суштински остале исте (тј. описују исте васпитне ситуације), уз то што су формулације прилагођене таквој врсти процјене. Нпр. једна од ставки гласи: *Родитељ је пред Вас постављао циљеве које није било лако остварити*. Прилагођена ставка гласила је: *Постављали бисте пред дијете циљеве које није лако остварити*. Тако је свака од субскеала давала три скорa: процјене васпитних поступака за мајку, процјене васпитних поступака за оца и процјене властитих потенцијалних васпитних поступака.

Узорак

Узорак је бројао 390 студената са четири факултета Универзитета у Источном Сарајеву (Економски факултет, Медицински факултет, Филозофски факултет и Факултет физичког васпитања и спорта). У узорку је испитаника женског пола било 54,8%, а испитаника мушког пола 45,2%. Према години студија, структура узорка је била сљедећа: четврта година 22,2%; трећа година 19,9%; друга година 16,3% и прва година 41,6%. Према просјечном успјеху на дотадашњем току студија 5,6% испитаника имали су просјечни успјех између оцјена 6 и 7; 25,8% између оцјена 7 и 8; 46,5% између оцјена 8 и 9; 22,1% између оцјена 9 и 10. Нико од испитаника укључених у узорак није био у браку и није имао дјецу (нико није био у улози родитеља – васпитача). Инструменте су испитаници попуњавали на часовима редовне наставе, а прикупљање података реализовано је у октобру 2023. године.

Обрада података

Од статистичких техника кориштени су коефицијенти корелације, тестирање разлика међу аритметичким срединама и хијерархијска вишеструка регресија.

Резултати истраживања

У табели 1 приказане су аритметичке средине и стандардне девијације скорова које су испитаници остварили на скалама за процјене о потенцијалним властитим васпитним поступцима у улози родитеља и васпитним поступцима мајки и очева.

Табела 1.

Аритметичке средине и стандардне девијације скорова које су испитаници остварили на скалама за процјене о потенцијалним властитим васпитним поступцима у улози родитеља и васпитним поступцима мајки и очева

	Пол испитаника					
	Мушки			Женски		
	<i>M</i>	<i>N</i>	σ	<i>M</i>	<i>N</i>	Σ
StudOZ	14,51	168	5,75	12,59	208	4,92
MaOZ	16,43	168	7,36	16,15	208	6,91
StudOZ	14,61	163	5,80	12,77	192	5,06
OtOZ	16,44	163	9,12	15,39	192	6,54
StudPN	28,20	168	4,94	30,23	209	4,03
MaPN	25,80	168	6,03	25,86	209	6,42
StudPN	28,13	163	4,96	30,21	193	4,12
OtPN	24,85	163	6,36	24,75	193	7,06
StudKK	16,41	168	5,67	13,91	209	4,85
MaKK	17,27	168	6,99	16,24	209	7,06
StudKK	16,54	163	5,72	13,93	193	4,76
OtKK	16,59	163	7,38	14,86	193	6,49

Напомена: StudOZ – процјене испитаника о потенцијалним сопственим очекивањима и захтјевима; MaOZ - процјене испитаника о очекивањима и захтјевима мајки; OtOZ - процјене испитаника о очекивањима и захтјевима очева; StudPN - процјене испитаника о потенцијалним сопственим похвалама и наградама; MaPN - процјене испитаника о похвалама и наградама које су добијали од мајки; OtPN - процјене испитаника о похвалама и наградама које су добијали од очева; StudKK - процјене испитаника о потенцијалним сопственим критикама и казнама; MaKK - процјене испитаника о критикама и казнама које су добијали од мајки; OtKK - процјене испитаника о критикама и казнама које су добијали од очева.

У табели 2 су представљени резултати тестирања разлика између аритметичких средина добијених на скалама за процјену потенцијалних властитих васпитних поступака у улози родитеља и васпитних поступака мајки и очева.

Табела 2.

Резултати тестирања разлика између аритметичких средина добијених на скалама за процјену потенцијалних властитих васпитних поступака у улози родитеља и васпитних поступака мајки и очеве

	Пол испитаника					
	Мушки			Женски		
	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>P</i>
StudOZ – MaOZ	-3,70	167	0,000	-7,32	207	0,000
StudOZ – OtOZ	-2,64	162	0,009	-5,06	191	0,000
StudPN – MaPN	5,14	167	0,000	9,96	208	0,000
StudPN – OtPN	7,01	162	0,000	10,56	192	0,000
StudKK - MaKK	-1,68	167	0,095	-4,41	208	0,000
StudKK – OtKK	-0,09	162	0,925	-1,85	192	0,066

Испитаници оба пола разликују се од родитеља (и од мајке и од оца) кад је ријеч о очекивањима и захтјевима и кад је ријеч о похвалама и наградама. Испитаници процјењују да би од своје дјеце мање очекивали и пред њих постављали мање захтјева него што су то чинили њихови родитељи. Такође, процјењују да би своју дјецу више хвалили и награђивали него што су то према њима чинили њихови родитељи. Код критика и казни ситуација је сложенија. Испитаници мушког пола не разликују се у процјенама о примјени критика и казни које су добијали од њихових родитеља и о сопственој спремности на примјену критика и казни. Испитаници женског пола не разликују се у процјенама о примјени критика и казни које су добијали од њихових очеве и о сопственој спремности на примјену критика и казни. Разлика је близу нивоа значајности, па се не може искључити могућност да испитаници женског пола ипак показују нешто мању склоност ка примјени казни од њихових очеве. Разлика у односу на процјене о примјени критика и казни које су добијали од мајки је статистички значајна. Испитанице процјењују да би оне мање примјењивале критике и казне као васпитна средства него што су то чиниле њихове мајке.

Изгледа као да је сличност у примјени критика и казни већа него у примјени похвала и награда и у постављању очекивања и захтјева. Као да се међугенерациска трансмисија у области негативних васпит-

них реакција на дјечије понашање остварује нешто потпуније него у области позитивних васпитних реакција и у области стављања дјечи до знања какво се понашање од њих очекује. Такође је могуће да је међугенерациски трансфер у области негативних васпитних реакција на дјечије понашање нешто више присутан између родитеља и дјеце мушког пола него између родитеља и дјеце женског пола.

У табели 3 приказане су корелације између процјена испитаника о потенцијалним властитим васпитним поступцима и процјена о васпитним поступцима мајки и очева.

Табела 3.

Коефицијенти корелације за процјене испитаника о потенцијалним властитим васпитним поступцима у улози родитеља и процјене васпитних поступака мајки и очева за очекивања и захтјеве, за похвале и награде и за критике и казне

	Пол	MaOZ	OtOZ	MaPN	OtPN	MaKK	OtKK
StudOZ	Ж	0,335** (0,000)	0,255** (0,000)	-0,019 (0,784)	0,016 (0,820)	0,183** (0,008)	0,083 (0,250)
	М	0,493** (0,000)	0,363** (0,000)	-0,006 (0,943)	-0,059 (0,457)	0,457** (0,000)	0,406** (0,000)
StudPN	Ж	0,075 (0,281)	0,057 (0,433)	0,332** (0,000)	0,260** (0,000)	0,039 (0,577)	-0,054 (0,457)
	М	-0,075 (0,334)	-0,099 (0,211)	0,410** (0,000)	0,465** (0,000)	-0,143 (0,065)	-0,159* (0,043)
StudKK	Ж	0,125 (0,071)	0,147* (0,041)	0,094 (0,175)	-0,005 (0,943)	0,220** (0,001)	0,261** (0,000)
	М	0,253** (0,001)	0,280** (0,000)	-0,010 (0,895)	-0,083 (0,294)	0,462** (0,000)	0,505** (0,000)

За оцјену могућности да се на основу процјена испитаника о васпитним поступцима њихових родитеља предвиђају њихови властити потенцијални васпитни поступци кориштена је хијерархијска вишеструка регресија. У табели 4 приказане су корелације међу варијаблама које су у регресионом моделу служиле као предикторске.

Табела 4.*Корелације међу предикторским варијаблама у регресионом моделу*

MaOZ - OtOZ	0,686** (0,000)
MaPN - OtPN	0,698** (0,000)
MaKK - OtKK	0,668** (0,000)

Хијерархијска вишеструка регресија кориштена је за оцјену могућности да се на основу процјена испитаника о очекивањима и захтјевима које су им постављали родитељи оцијени могућност предвиђања нивоа захтјева и очекивања које би они потенцијално постављали пред своју дјецу у улози родитеља. Варијабла чији утицај је искључен био је пол испитаника. Прелиминарном анализом је утврђено да нису нарушене претпоставке о нормалности, хомогености варијанси, линеарности и мултиколинеарности. Анализа је показала да три податка имају Махаланобисову вриједност већу од критичне, па су ти подаци искључени из даље обраде. У табели 5 су приказани резултати хијерархијске вишеструке регресије за варијаблу очекивања и захтјеви.

Табела 5.*Резултати хијерархијске вишеструке регресије за варијаблу очекивања и захтјеви*

Модел	R	R ²	SE	Промјене				
				R ²	F	df1	df2	Sig. F
1	173	030	5,38	0,030	10,66	1	345	0,001
2	470	221	4,83	0,191	41,99	2	343	0,000
F(3,343) = 32,39, p < 0,000								

У табели 6 су приказани бета коефицијенти и показатељи мултиколинеарности код хијерархијске вишеструке регресије за варијаблу очекивања и захтјеви.

Табела 6.

Бета коефицијенти и показатељи мултиколинеарности код хијерархијске вишеструке регресије за варијаблу очекивања и захтјеви

Модел		<i>B</i>	<i>SE</i>	$\beta_{stand.}$	<i>t</i>	<i>P</i>	Мултиколинеарност	
							<i>Tolerance</i>	<i>VIF</i>
1	Пол	-1,892	0,580	-0,173	-3,265	0,001	1,000	1,000
	Пол	-1,827	0,522	-0,167	-3,500	0,001	0,996	1,004
2	МаОZ	0,296	0,061	0,369	4,835	0,000	0,391	2,560
	ОтоZ	0,066	0,060	0,083	1,092	0,276	0,390	2,565

У првом кораку уведена је независна варијабла пол испитаника што је објаснило 3% варијансе варијабле процјене о властитим очекивањима и захтјевима (Табела 5, модел 1). Након увођења варијабли процјена о очекивањима и захтјевима мајке и процјене о захтјевима и очекивањима оца, у другом кораку цијели модел (Табела 5, модел 2) је објаснио 22,10% варијансе варијабле процјене о властитим очекивањима и захтјевима $F(3,343) = 32,39$, $p < 0,000$. Процјене о очекивањима и захтјевима мајке и оца објасниле су додатних 19,10% варијансе у зависној варијабли након што је уклоњен утицај пола испитаника. F вриједност се промијенила за $(2,343) = 41,99$, $p < 0,000$. У коначном моделу статистички су значајни утицаји пола испитаника и варијабле процјене о очекивањима и захтјевима мајки (при чему је варијабла процјене о очекивањима и захтјевима мајки имала већи бета коефицијент), док се варијабла процјене о очекивањима и захтјевима очева није показала статистички значајном (Табела 6).

Хијерархијска вишеструка регресија кориштена је за оцјену могућности да се на основу процјена испитаника о похвалама и наградама које су добијали од родитеља оцијени могућност предвиђања степена у коме би они потенцијално хвалили и награђивали своју дјецу у улози родитеља. Варијабла чији утицај је искључен био је пол испитаника. Прелиминарном анализом је утврђено да нису нарушене претпоставке о нормалности, хомогености варијанси, линеарности и мултиколинеарности. Анализа је показала да шест података имају Махаланобисову вриједност већу од критичне, па су ти подаци искључени из даље обраде. У табели 7 су приказани резултати хијерархијске вишеструке регресије за варијаблу похвале и награде.

Табела 7.*Резултати хијерархијске вишеструке регресије за варијаблу похвале и награде*

Модел	R	R^2	SE	Промјене				
				R^2	F	$df1$	$df2$	Sig. F
1	0,233	0,054	4,488	0,054	19,82	1	344	0,000
2	0,456	0,208	4,120	0,153	33,13	2	342	0,000
$F(3,343) = 29,93, p < 0,000$								

У табели 8 су приказани бета коефицијенти и показатељи мултиколинеарности код хијерархијске вишеструке регресије за варијаблу похвале и награде.

Табела 8.*Бета коефицијенти и показатељи мултиколинеарности код хијерархијске вишеструке регресије за варијаблу похвале и награде*

Модел		β	SE	$\beta_{stand.}$	t	P	Мултиколинеарност	
							$Tolerance$	VIF
1	Пол	2,154	0,484	0,233	4,452	0,000	1,000	1,000
	Пол	2,113	0,444	0,229	4,756	0,000	1,000	1,000
2	МаPN	0,176	0,066	0,234	2,641	0,009	0,295	3,391
	ОтPN	0,122	0,062	0,174	1,964	0,050	0,295	3,391

У првом кораку уведена је независна варијабла пол испитаника што је објаснило 5,4% варијансе варијабле процјене о властитој склоности ка наградама и похвалама (Табела 7, модел 1). Након увођења варијабли процјена о похвалама и наградама које су добијали од мајки и процјене о похвалама и наградама које су добијали од оца, у другом кораку цијели модел је објаснио 20,80% варијансе (Табела 7, модел 2) варијабле процјене о властитој склоности ка наградама и похвалама $F(3,342) = 29,93, p < 0,000$. Процјене о похвалама и наградама мајке и оца објасниле су додатних 15,30% варијансе у зависној варијабли након што је уклоњен утицај пола испитаника. F вриједност се промијенила за $(2,342) = 33,13, p < 0,000$. У коначном моделу статистички су значајни утицаји пола испитаника и варијабле процјене о похвалама и наградама мајки, док је варијабла процјене о похвалама и наградама очева на

самој граници статистичке значајности (Табела 8). Највећи бета коефицијент имала је варијабла процјене о наградама и похвалама мајки.

Исти статистички поступак кориштен је за оцјену могућности да се на основу процјена испитаника о критикама и казнама које су примјењивали њихови родитељи оцијени могућност предвиђања степена у коме би они потенцијално примјењивали критике и казне према својој дјечи у улози родитеља. Варијабла чији утицај је искључен опет је био пол испитаника. Прелиминарном анализом је утврђено је да нису нарушене претпоставке о нормалности, хомогености варијанси, линеарности и мултиколинеарности. Анализа је показала да пет података има Махаланобисову вриједност већу од критичне, па су ти подаци искључени из даље обраде. У табели 9 су приказани резултати хијерархијске вишеструке регресије за варијаблу критике и казне.

Табела 9.

Резултати хијерархијске вишеструке регресије за варијаблу критике и казне

Модел	R	R^2	SE	Промјене				
				R^2	F	$df1$	$df2$	$Sig. F$
1	0,261	0,068	5,167	0,068	25,16	1	345	0,000
2	0,481	0,231	4,706	0,163	36,42	2	343	0,000
$F(3,343) = 34,39, p < 0,000$								

У табели 10 су приказани бета коефицијенти и показатељи мултиколинеарности код хијерархијске вишеструке регресије за варијаблу критике и казне.

Табела 10.

Бета коефицијенти и показатељи мултиколинеарности код хијерархијске вишеструке регресије за варијаблу критике и казне

Модел		β	SE	$\beta_{stand.}$	T	p	Мултиколинеарност	
							$Tolerance$	VIF
1	Пол	-2,794	0,557	-0,261	-5,016	0,000	1,000	1,000
	Пол	-2,302	0,512	-0,215	-4,493	0,000	0,980	1,020
2	MaPN	0,188	0,054	0,242	3,509	0,001	0,471	2,124
	OtPN	0,151	0,054	0,195	2,809	0,005	0,465	2,151

У првом кораку уведена је независна варијабла пол испитаника што је објаснило 6,8% варијансе варијабле процјене о властитој склоности ка критикама и казнама (Табела 9, модел 1). Након увођења варијабли процјена о критикама и казнама које су примјењивале мајке и процјене о критикама и казнама које су примјењивали очеви, у другом кораку цијели модел је објаснио 23,10% варијансе (Табела 9, модел 2) варијабле процјене о властитој склоности ка критикама и казнама $F(3,343) = 34,39, p < 0,000$. Процјене о примјени критика и казни мајке и оца објасниле су додатних 16,30% варијансе у зависној варијабли након што је уклоњен утицај пола испитаника. F вриједност се промијенила за $(2,343) = 36,42, p < 0,000$. У коначном моделу статистички су значајни утицаји и пола испитаника и варијабле процјене о критикама и казнама које су добијане од мајки и варијабле процјене о критикама и казнама које су добијане од очева (Табела 10), при чему је највећи бета коефицијент имала варијабла процјене о критикама и казнама које су добијане од мајки.

Дискусија

Добијени резултати сугеришу да испитаници своје потенцијалне будуће васпитне поступке процјењују као попустљивије (нижа очекивања и мањи захтјеви) и више подржавајуће (више похвала и награда), а донекле и мање строге (мање критика и казни) у односу на васпитне поступке својих родитеља. Начини на који родитељи васпитавају дјецу подложни су утицају бројних фактора. На примјер, нека истраживања говоре о утицају дешавања током ковид-19 пандемије на помјерање родитељских васпитних стилова у смјеру веће попустљивости према дјеци (Sarda & Mehetre, 2023). Опште промјене у друштвеним односима и начину живота доводе до промјена и у васпитању. У индустријски развијенијим земљама региструје се тренд опадања елемената ауторитарности у васпитној пракси родитеља (нпр. мање је присутно кажњавање) и пораст елемената ауторитативности (Gvozdenović i Bandalović, 2024; Doepke & Zilibotti, 2014). Родитељи мање захтијевају стриктну безусловну послушност од дјеце (Trifan, Stattin & Tilton-Weaver, 2014). Наши резултати уклапају се у наведене тенденције.

Наша прва хипотеза већим дијелом није потврђена. Када се узме у обзир пол испитаника, пол родитеља и димензије васпитног понашања,

број односа у којима су разлике присутне осјетно је већи од броја односа у којима нема разлике.

Резултати су показали да пол испитаника објашњава мали проценат (3% - 7%) варијансе у варијаблама које се односе на процјену испитаника о властитим васпитним поступцима у потенцијалној улози васпитача. Увођење у модел варијабли које се односе на процјене испитаника о васпитним поступцима њихових родитеља објаснило је између 15% и 19% варијансе у варијаблама које се односе на процјену испитаника о властитим васпитним поступцима у потенцијалној улози васпитача. Проценат објашњене варијансе није велики (испод 20%), али се родитељска васпитна пракса очито јавља као фактор који утиче на будућу васпитну праксу њихове дјеце.

Резултат нашег истраживања углавном се слаже са више других истраживања о међугенерациској трансмисији родитељских васпитних ставова, поступака и стилова. Иткин је на узорку средњошколаца и њихових родитеља испитивао родитељске васпитне ставове. Добио је да средњошколци и њихови родитељи дијеле 14% варијансе у ставовима о васпитању (Itkin, 1952). Између 14% и 16% варијансе у васпитним поступцима родитеља може се објаснити искуствима која су стекли током адолесценције (Conger et al., 2003). Склоност ка лошим васпитним поступцима родитеља објашњава око 14% варијансе у склоности ка лошим васпитним поступцима њиховим синова када су постали млади очеви (Capaldi et al., 2003). Разумљиво је да проценат објашњене варијансе зависи од више фактора међу којима је и врста васпитне активности се посматра као предмет међугенерациске трансмисије. У студији у којој је мјерена свјесност о дјечијим потребама, Хенсон и Малес наводе да ћерке са мајкама дијеле нешто преко 8% варијансе (Hanson & Mullis, 1986). Анализирајући радове о међугенерациској трансмисији васпитне праксе, Ван Ијзендорн наводи закључак да се „између 3% и 15% варијансе у васпитним поступцима једне генерације може објаснити васпитним поступцима претходне генерације“ (Van Ijzendoorn, 1992: 93). Резултат нашег истраживања се генерално прилично добро уклапа у наведене оквире.

Резултати нашег истраживања сугеришу да се свака од димензија васпитног понашања родитеља јавља као предиктор процјена њихове дјеце о аналогном васпитном понашању у будућности. Испитаници који процјењују да су им родитељи постављали веће захтјеве и имали

од њих већа очекивања такође процјењују да ће и сами имати веће захтјеве и очекивања од своје дјеце. Броди и сарадници су регистровали да је васпитни стил у којем родитељи код дјеце развијају компетенцију повезан са повишеном компетенцијом њихове дјеце и у академској и у психосоцијалној сфери (Brody et al., 1999). Постављање виших циљева на плану постигнућа има тенденцију да се преноси са генерације на генерацију. Посебно је богата литература о међугенерациској трансмисији родитељских очекивања у погледу остваривања академског постигнућа. Родитељи са вишим нивоима образовања у већини случајева имају дјецу са вишим образовањем (Pfeffer, 2008; Holtmann et al., 2021). Са генерације на генерацију се преносе очекивања у погледу постигнућа на академском плану.

Слично је и са димензијом похвале и награде. Ако процјењују да су их њихови родитељи више хвалили и награђивали, испитаници процјењују да ће и сами више хвалити и награђивати своју дјецу. Истраживања потврђују постојање међугенерациске трансмисије подржавајућих васпитних поступака (гдје спадају похвале и награде). Чен и Каплан су регистровали директну везу између родитељских подржавајућих васпитних поступака, процијењених од њихове дјеце у адолесцентском узрасту и сличног васпитног понашања тих адолесцената када су 20 година касније сами били у улози родитеља (Chen & Kaplan, 2001). Мајке које су током свог дјетињства имале већу подршку од родитеља и саме више стимулишу и пружају већу подршку својој дјечи (Belsky et al., 2005). Садашњи родитељи који су у дјетињству били више подстицани од својих родитеља и осјетили више подршке имају тенденцију да се тако понашају према својој дјечи (Main et al., 1985; Ricks, 1985). Ковел и сарадници су добили резултате који говоре о постојању међугенерациског континуитета између мајки и њихових мајки у награђивању дјеце, али не и у давању похвала (Covell et al., 1995).

Тренд регистрован код претходних васпитних поступака важи и за критике и казне. Када процјењују да су их њихови родитељи више критиковали и кажњавали, испитаници тада процјењују да ће и сами више критиковати и кажњавати своју дјецу. Резултати других истраживања такође говоре о постојању међугенерациске трансмисије васпитних поступака који представљају негативно реаговање родитеља на дјечије понашање. Бејли и сарадници извјештавају да је искуство са оштром дисциплином у породици на раном адолесцентском узрасту

повезано са склоношћу ка инсистирању на оштрој дисциплини у односима према својој дјечи (Bailey et al., 2009). Ћерке које су у детињству чешће кажњаване због непослушности чешће извјештавају о намери да казне сопствену дјецу због непослушности (Woods et al., 1960). Очеви који су у свом дјетињству били подвргнути оштрој дисциплини и сами су према својој дјечи примјењивали оштрију дисциплину (Capaldi et al., 2003). Васпитно понашање родитеља које карактерише љутит и агресиван приступ предиктор је таквог понашања њихове дјеце када буду у улози родитеља. Корелација у таквом васпитном понашању међу сусједним генерацијама родитеља била је 0,30 (Conger et al., 2003). Посебно су бројна истраживања која говоре о међугенерациској трансмисији васпитне праксе коју карактерише примјена физичког кажњавања (Bailey et al., 2009; Berlin et al., 2011; Deater-Deckard et al., 2003; Ringwalt et al., 1989; Carroll, 1977).

Када се узме у обзир пол родитеља, наши резултати говоре да постоје одређене разлике у степену међугенерациске трансмисије васпитних поступака која иде са мајчине стране и са очеве стране.

Код очекивања и захтјева показало се да је утицај мајки на формирање код испитаника образаца у очекивањима и постављању захтјева у васпитању значајно већи у односу на утицај очеве. Код критиковања и кажњавања значајан је и утицај мајки и утицај очеве на формирање спремности код испитаника да у васпитању примјењују те поступке, али је утицај мајки већи. Код примјене похвала и награда, утицај мајки на развијање склоности код испитаника да примјењују те васпитне поступке је осјетан, док је утицај очеве мањи (према нашим резултатима је на самој граници статистичке значајности).

И друга истраживања говоре да се већи дио међугенерациске трансмисије у васпитним поступцима остварује преко женске линије. Када изјављују да су о васпитању дјеце највише учили од својих родитеља, испитаници посебно наглашавају улогу мајке (Schultz & Vaughn, 1999). Мајке су и више спремне да се у васпитању дјеце ослањају на савјете својих родитеља него очеви (Radey & Randolph, 2009). Стејплс и Смит региструју значајну сличност у ставовима о васпитању између мајки и њихових мајки, при чему та сличност зависи од образовања и учесталост контаката са својим мајкама (Staples & Smith, 1954). Кохлер и Гранбаум су утврдили корелацију у васпитним ставовима између двије генерације мајки у висини од око 0,30 (Cohler & Grunebaum, 1981).

Наши резултати су у сагласности са другим резултатима који говоре да мајке у односу на очеве имају већи утицај на формирање образаца будућег васпитног поступања код њихове дјеце. Треба имати на уму да је у нашем истраживању регистрована доста висока усаглашеност међу родитељима у примјени васпитних поступака (видјети корелације у Табели 4). Та усаглашеност је близу границе изнад које би оправданост примјене хијерархијске регресионе анализе била упитна, јер би са укључивањем процјена о васпитним поступцима другог родитеља прираст у проценту објашњене варијансе у зависној варијабли био незнатан (због високе корелације међу процјенама о васпитним поступцима једног и другог родитеља). Иако међу родитељима постоји доста висока усаглашеност, изгледа да су мајке те које својим васпитним поступцима више одређују породичну васпитну климу и имају већу улогу у процесу током којег дјеца развијају склоност да неке основне карактеристике те климе пренесу и у своје васпитне поступке, када се касније нађу у улози родитеља – васпитача.

Резултати истраживања о утицају пола на међугенерациску трансмисију родитељских васпитних поступака су неконзистентни (Belsky et al., 2005). На резултате о степену те трансмисије утиче и врста васпитне активности која се посматра као предмет трансмисије. Нека истраживања региструју трансмисију са стране очеве, али не и са стране мајки. На примјер, у истраживању у којем је посматрана интеракција са дјететом током петоминутне игре регистрована је сличност у реакцијама између родитеља и дједова дјеце (тј. између васпитача који су једни другима очеви и дјеца) док таква сличност није регистрована између родитеља и бака дјеце (тј. између васпитача који су једни другима мајке и дјеца). Регистрована сличност изражена коефицијентима корелације била је високо и кретала се између 0,61 и 0,72 (Tinsley & Parke, 1987).

Резултати нашег истраживања су у складу са оним резултатима који говоре да је улога мајке у васпитању дјеце у неким аспектима доминантнија од улоге оца. Изгледа да је улога мајке унеколико важнија и када је ријеч о међугенерациској трансмисији родитељске васпитне праксе.

Наша друга хипотеза већим дијелом је потврђена. Процјене испитаника о васпитним поступцима родитеља показале су се као значајни предиктори њихових процјена о сопственим васпитним поступцима у потенцијалној родитељској улози. Код неких васпитних поступака пре-

диктивну моћ нису показале процјене за оба родитеља, али је у тим случајевима регресиони модел потврдио предиктивну моћ процјена за другог родитеља.

Ограничења истраживања

У нашем истраживању су испитаници који чине другу генерацију процјењивали васпитне поступке својих родитеља, па увијек може остати дилема о томе у којој мјери су такве процјене реалне. Нарочито оне могу бити субјективне кад је ријеч о раним и изразито негативним искуствима (Hardt & Rutter, 2004). На методолошка ограничења истраживања о међугенерациској трансмисији васпитног понашања родитеља која полазе од ретроспективних процјена указују Чен и Каплан (Chen & Kaplan, 2001) и наводе да таква истраживања могу дати резултате на основу којих се добија мање реална слика о степену те трансмисије у односу на истраживања која полазе од података добијених независним посматрањем васпитног понашања родитеља.

Такође, наши испитаници су процјењивали своје потенцијалне будуће васпитне поступке. И овдје се може поставити питање у којој мјери ће њихови реални васпитни поступци (када буду имали своју дјецу) бити у складу са њиховим садашњим процјенама о томе. Вјеровања која људи имају о дјечи и одгајању дјеце прије него што добију сопствену дјецу могу се променити када добију дјецу и нађу се у улози родитеља (Gershoff, 2002; Holden et al, 1997). Зато резултате нашег истраживања треба третирати као слагање између процјена о васпитним поступцима родитеља и преференција према васпитним поступцима њихове дјеце у потенцијалној будућој родитељској улози. Вјеровања људи о улогама и понашању родитеља утиче на њихово касније понашање као васпитача (Baumrind, 1967), али треба имати на уму да то понашање у неким сегментима вјероватно неће бити сасвим у складу са садашњим процјенама.

У контексту наведеног, добродошла су лонгитудинална истраживања у којима би се код младих испитаника прво мјериле њихове процјене о сопственим потенцијалним васпитним поступцима у будућности, када буду у улози родитеља (као што смо ми то радили у нашем истраживању), а онда касније њихови стварни васпитни поступци када се стварно нађу у тој улози. На тај начин би се добили додатни подаци

о томе колико се првобитне представе о правилним васпитним поступцима задржавају када се субјекти нађу у реалној родитељској улози, односно у којој мјери и у ком смјеру суочавање са реалним проблемима родитељства може промијенити првобитне представе о томе.

Закључак

Иако утицај васпитних поступака родитеља на то како њихова одрасла дјеца процијењују своје потенцијалне васпитне поступке у будућности није нарочито велики (до 20% заједничке варијансе), он постоји, што говори о постојању међугенерациске трансмисије васпитне праксе. Сличност између родитеља и дјеце регистрована је код свих васпитних поступака који су мјерени. Ово говори колико је важно пружати родитељима стручну помоћ на плану рјешавања проблема породичног васпитања, будући да трансмисија неодговарајућих васпитних поступака са генерације на генерацију родитеља ствара зачарани круг из којег није лако изаћи. Регистроване су и разлике које су посебно занимљиве, јер говоре о вјероватним тенденцијама промјена у породичној васпитној пракси. Процјене испитаника о својим потенцијалним васпитним поступцима у будућности, када се нађу у улози родитеља, указују на тенденцију ка већој попустљивости у васпитању (мање захтјева и критика, а више награда и похвала). Ово сугерише да је и у нашој средини изражена тенденција ка све већој либерализацији у васпитању, што је у складу са неким општим друштвеним тенденцијама.

За породичну васпитну праксу значајан је резултат који говори о постојању неких разлика у степену међугенерациске трансмисије васпитних поступака која иде од стране мајки и од стране очева. Изгледа да и у савременом добу мајке задржавају већи утицај на формирање образаца будућег васпитног поступања код дјеце него очеви. Иако је регистрован доста висок степен слагања у васпитним поступцима између мајки и очева, мајке задржавају важнију улогу у васпитању, а та важнија улога се односи и на трансмисију васпитних поступака. Будући да мајке нису васпитачи само своје дјеце, него, путем трансмисије васпитних поступака, и цијелог низа генерација својих потомака, пред заједницом остаје трајна обавеза пружања помоћи и подршке у остваривању мајчинске улоге.

Потребно је указати и на ограничења нашег истраживања. Оно је конципирано тако да су испитаници који чине другу генерацију процјењивали васпитне поступке својих родитеља, па увијек може остати дилема о томе у којој мјери су такве процјене реалне. Нарочито оне могу бити субјективне кад је ријеч о раним и изразито негативним искуствима (Hardt & Rutter, 2004). На методолошка ограничења истраживања о међугенерациској трансмисији васпитног понашања родитеља која полазе од ретроспективних процјена указују Чен и Каплан (Chen & Kaplan, 2001) и наводе да таква истраживања могу дати резултате на основу којих се добија мање реална слика о степену те трансмисије у односу на истраживања која полазе од података добијених независним посматрањем васпитног понашања родитеља.

Такође, испитаници у нашем истраживању су процјењивали свој потенцијалне будуће васпитне поступке. И овдје се може поставити питање у којој мјери ће њихови реални васпитни поступци (када буду имали своју дјецу) бити у складу са њиховим садашњим процјенама о томе. Вјеровања која људи имају о дјечи и одгајању дјеце прије него што добију сопствену дјецу могу се променити када добију дјецу и нађу се у улози родитеља (Gershoff, 2002; Holden et al, 1997). Зато резултате нашег истраживања треба третирати као слагање између процјена о васпитним поступцима родитеља и преференција према васпитним поступцима њихове дјеце у потенцијалној будућој родитељској улози. Вјеровања људи о улогама и понашању родитеља утиче на њихово касније понашање као васпитача (Baumrind, 1967), али треба имати на уму да то понашање у неким сегментима вјероватно неће бити сасвим у складу са садашњим процјенама.

У контексту наведеног, добродошла су лонгитудинална истраживања у којима би се код младих испитаника прво мјериле њихове процјене о сопственим потенцијалним васпитним поступцима у будућности, када буду у улози родитеља (као што је то рађено у нашем истраживању), а онда касније њихови стварни васпитни поступци када се нађу у тој улози. На тај начин би се добили додатни подаци о томе колико се првобитне представе о правилним васпитним поступцима задржавају када се субјекти нађу у реалној родитељској улози, односно у којој мјери и у ком смјеру суочавање са реалним проблемима родитељства може промијенити првобитне представе о томе.

Литература

- Akister, J., & Johnson, K. (2004). The parenting task: Parent's concerns and where they would seek help. *Journal of Family Social Work*, 8 (2), 53-64. https://doi.org/10.1300/J039v08n02_03
- Bailey, J. A., Hill, K. G., Oesterle, S., & Hawkins, J. D. (2009). Parenting practices and problem behavior across three generations: Monitoring, harsh discipline, and drug use in the intergenerational transmission of externalizing behavior. *Developmental Psychology*, 45, 1214–1226. DOI: 10.1037/a0016129
- Baumrind, D. (1967). Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Genetic Psychology Monographs*, 75, 43-88.
- Belsky, J. (1978). Three theoretical models of child abuse: A critical review. *International Journal of Child Abuse and Neglect*, 2, 37-49. <https://doi.org/10.1016/0145-2134%2878%2990005-4>
- Belsky, J. (1980). Child maltreatment: An ecological integration. *American Psychologist*, 35, 320-335. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.35.4.320>
- Belsky, J., Jaffee, S.R., Sligo, J., Woodward, L., & Silva, P.A. (2005). Intergenerational transmission of warm-sensitivestimulating parenting: A prospective study of mothers and fathers of 3-year-olds. *Child Development*, 76, 384-396. DOI: 10.1111/j.1467-8624.2005.00852.x
- Berlin, L.J., Appleyard, K., & Dodge, K. A. (2011). Intergenerational continuity in child maltreatment: Mediating mechanisms and implications for prevention. *Child Development*, 82, 162-176. doi: 10.1111/j.1467-8624.2010.01547.x
- Brody, G.H., Flor, D.L., & Gibson, N. M. (1999). Linking maternal efficacy beliefs, developmental goals, parenting practices, and child competence in rural single-parent African American families. *Child Development*, 70, 1197–1208. doi: 10.1111/1467-8624.00087
- Van Ijzendoorn, M. H. (1992). Intergenerational transmission of parenting: A review of studies in nonclinical populations. *Developmental Review*, 12, 76 – 99. DOI: 10.1016/0273-2297(92)90004-L
- Darling, N., Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: an integrative model. *Psychological Bulletin*, 113, 487–496. doi: 10.1037/0033-2909.113.3.487
- Deater-Deckard, K., Lansford, J. E., Dodge, K. A., Pettit, G. S., & Bates, J. E. (2003). The development of attitudes about physical punishment:

- An 8-year longitudinal study. *Journal of Family Psychology*, 17(3), 351–360. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.17.3.351>
- Doepke, M., Zilibotti, F. (2014), Parenting with Style: Altruism and Paternalism in Intergenerational Preference Transmission. *Econometrica, Econometric Society*, 85, 1331-1371, <http://dx.doi.org/10.3386/w20214>
- Egeland, B., Jacobvitz, D., & Papatola, K. (1987). Intergenerational continuity of abuse. In R. Gelles & J. Lancaster (Eds.), *Child abuse and neglect: Biosocial dimensions* (pp. 255–276). Aldine.
- Gershoff, E. T. (2002). Corporal punishment, physical abuse, and the burden of proof. *Psychological Bulletin*, 128(4), 602-611. DOI: 10.1037//0033-2909.128.4.602
- Gelso, C. J., Birk, J. M., & Powers, R. (1978). Intergenerational relationships in the development of child rearing attitudes. *Journal of Genetic Psychology*, 133, 31–41. <https://doi.org/10.1080/00221325.1978.10533355>
- Gordon, T. (2006). *Umeće roditeljstva, kako podizati odgovornu decu*. Kreativni centar.
- Gvozdenović, A., Bandalović, G. (2024). Differences in mothers' and fathers' parenting styles: a qualitative study. *St-open*, 5, e2024.2104.48 <https://doi.org/10.48188/so.5.3>
- Ilić, M. (2008). Stilovi porodičnog vaspitanja. *Norma*, 13(3), 9 – 28.
- Itkin, W. (1952). Some relationships between intra-family attitudes and pre-parental attitudes toward children. *Journal of Genetic Psychology*, 80, 221–252.
- Каурин, С., Павловић, З., Цвјетиновић, В. (2025). Заступљеност васпитних стилова код родитеља према Миливојевићевом моделу. *Сине-за: Часопис за хуманистичке и друштвене науке*, 6(2), 137-157. <https://doi.org/10.63356/sin.2025.018>
- Kaufman, J., & Zigler, E. (1989). The intergenerational transmission of child abuse. In D. Cicchetti & V. Carlson (Eds.), *Child maltreatment: Theory and research on the causes and consequences of child abuse and neglect* (pp. 129-150). Cambridge University Press.
- Keresteš, G., Brković, I., & Jagodić, G. K. (2012). Predictors of psychological well-being of adolescents, parents. *Journal of Happiness Studies* 13(6), 1073-1089. <https://doi.org/10.1007/s10902-011-9307-1>
- Main, M., Kaplan, N., Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood, and adulthood: A move to the level of representation. In I. Bretherton,

- E. Waters (Eds.), Growing points of attachment theory and research. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 50 (1–2), 66–104.
- Matejević, M. (2007). *Vrednosne orijentacije i vaspitni stil roditelja*. Filozofski fakultet.
- Maccoby, E.E. (2007). Historical overview of socialization research and theory. In J.E. Grusec and P.D. Hastings (eds.), *Handbook of socialization: Theory and research*. (13–41). The Guilford Press.
- Min, J., Silverstein, M., & Lendon, J. (2012). Intergenerational transmission of values over the family life course. *Advances in Life Course Research*, 17(3), 112–120. DOI: 10.1016/j.alcr.2012.05.001
- Neppl, T. K., Rand D., Conger, R. D., Scaramella, L. V., & Ontai, L. L. (2009). Intergenerational Continuity in Parenting Behavior: Mediating Pathways and Child Effects. *Developmental psychology*, 45(5), 1241–1256. doi:10.1037/a0014850.
- O'Connor T. G. (2002). Annotation: The 'effects' of parenting reconsidered: findings, challenges, and applications. *Journal of child psychology and psychiatry, and allied disciplines*, 43(5), 555–572. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00046>
- Patterson, G. (1998). Continuities FA search for causal mechanisms. *Developmental Psychology*, 34, 1263 – 1268. DOI: 10.1037/0012-1649.34.6.1263
- Pears, K.C., & Capaldi, D.M. (2001). Intergenerational transmission of abuse: A two generational prospective study of an at-risk sample. *Child Abuse and Neglect*, 25 (11), 1439–1461. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(01\)00286-1](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(01)00286-1)
- Putallaz, M., Constanzo, P.R., Grimes, C.L., & Sherman, D.M. (1998). Intergenerational continuities and their influences on children's social development. *Social Development*, 7 (3), 389–427. DOI:10.1111/1467-9507.00074
- Pfeffer, F. T. (2008). Persistent inequality in educational attainment and its institutional context. *European Sociological Review*, 24(5), 543–565. <https://doi.org/10.1093/esr/jcn026>
- Radey, M., & Randolph, K. A. (2009). Parenting sources: How do parents differ in their efforts to learn about parenting? *Family Relations* 58, 536–548. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2009.00573.x>

- Ricks, M. (1985). The social transmission of parental behavior: Attachment across generations. In I. Bretherton, E. Waters (Eds.), *Growing points of attachment theory and research. Monographs of the Society for Research in Child Development*, 50, 1–2, 211–227.
- Ringwalt, C. L., Browne, D. C., Rosenbloom, L. B., Evans, G. A., & Kotch, J. B. (1989). Predicting adult approval of corporal punishment from childhood parenting experiences. *Journal of Family Violence*, 4(4), 339–351. <https://doi.org/10.1007/BF00978575>
- Sarda, S., & Mehetre, P. (2023). Impact on development of children due to emerging trends in parenting. *The International Journal of Indian Psychology*, 11(4), 1717 – 1724. DOI: 10.25215/1104.156
- Schultz, J., & Vaughn, L. (1999). Brief report: Learning to parent: A survey of parents in an urban pediatric primary care clinic. *Journal of Pediatric Psychology*, 24(5), 441 – 445. DOI: 10.1093/jpepsy/24.5.441
- Simons, R. L., Whitbeck, L. B., Conger, R. D., & Wu, C. (1991). Intergenerational transmission of harsh parenting. *Developmental Psychology*, 27, 159–171. DOI: 10.1037/0012-1649.27.1.159
- Simons, R. L., Beaman, J., Conger, R. D., Chao, W. (1993). Childhood experience, conceptions of parenting, and attitudes of spouse as determinants of parental behavior. *Journal of Marriage and the Family*, 55, 91–106. <https://doi.org/10.2307/352961>
- Serbin, L., & Karp, J. (2003). Intergenerational studies of parenting and the transfer of risk from parent to child. *Current Directions in Psychological Science*, 12, 138 – 142. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.01249>
- Spinetta, J., & Rigler, D. (1972). The child abusing parent: A psychological review. *Psychological Bulletin*, 77, 296 – 304. <https://doi.org/10.1037/h0032419>
- Staples, R., & Smith, J. W. (1954). Attitudes of grandmothers and mothers toward child-rearing practices. *Child development*, 25, 91–97. <https://doi.org/10.2307/1126158>
- Thornberry, T. P., 2016. Three generation studies: methodological challenges and promise. In: Shanahan, M.J., Mortimer, J.T., Kirkpatrick Johnson, M. (Eds.), *Handbook of the Life Course*. Springer International Publishing, (pp. 571–596). https://doi.org/10.1007/978-3-319-20880-0_25.
- Tinsley, B. J., & Parke, R. D. (1987). Grandparents as interactive and social support agents for families with young infants. *International*

- Journal of Aging and Human Development*, 25, 259-277. <https://doi.org/10.2190/91M7-1JMA-UQV6-0VH3>
- Trifan, T., Stattin, H., & Tilton-Weaver, L. (2014). Have authoritarian parenting practices and roles changed in the last 50 years? *Journal of Marriage and Family*, 76(4), 744-761. <http://dx.doi.org/10.1111/jomf.12124>.
- Hardt, J., & Rutter, M. (2004). Validity of adult retrospective reports of adverse childhood experiences: Review of the evidence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45, 260–273. DOI: 10.1111/j.1469-7610.2004.00218.x
- Holden, G. W., Thompson, E. E., Zambarano, R. J., & Marshall, L. A. (1997). Child effects as a source of change in maternal attitudes toward corporal punishment. *Journal of Social and Personal Relationships*, 14, 481–490. <https://doi.org/10.1177/0265407597144004>
- Holtmann, A. C., Menze, L., & Solga, H. (2021) : Intergenerational transmission of educational attainment: How important are children's personality characteristics?, *American Behavioral Scientist*, 65 (11), 1531-1554. <https://doi.org/10.1177/0002764221996779>
- Huesmann, L., Eron, L., Lefkowitz, M., & Walder, L. (1984). The stability of aggression over time and generations. *Developmental Psychology*, 20, 1120–1134. DOI:10.1037/0012-1649.20.6.1120
- Capaldi, D. M., Pears, K. C., Patterson, G. R., & Owen, L. D. (2003). Continuity of parenting practices across generations in an at-risk sample: A prospective comparison of direct and mediated associations. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 31, 127–142. doi:10.1023/A:1022518123387
- Carroll, J. C., (1977). The intergenerational transmission of family violence: The long-term effects of aggressive behavior. *Aggressive Behavior*, 3(3), 289-299. [https://doi.org/10.1002/1098-2337\(1977\)3:3<289::AID-AB2480030-310>3.0.CO;2-O](https://doi.org/10.1002/1098-2337(1977)3:3<289::AID-AB2480030-310>3.0.CO;2-O)
- Chen, Z., & Kaplan, H. B. (2001). Intergenerational transmission of constructive parenting. *Journal of Marriage and Family*, 63, 17–31. DOI:10.1111/j.1741-3737.2001.00017.x
- Cohler, B. J., & Grunebaum, H. U. (1981). *Mothers, grandmothers and daughters: Personality and childchare in three-generation families*. Wiley.

- Conger, R. D., Neppl, T., Kim, K. J., & Scaramella, L. (2003). Angry and Aggressive Behavior Across Three Generations: A Prospective, Longitudinal Study of Parents and Children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 31(2), 143–160. DOI: 10.1023/A:1022570107457
- Covell, K., Grusec, J. E., & King, G. (1995). The intergenerational transmission of maternal discipline and standards of behavior. *Social Development*, 4, 32–43. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1111/j.1467-9507.1995.tb00049.x>
- Čudina–Obradović, M., Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Golden marketing-Tehnička knjiga.
- Wakschlag, L. S., Chase-Lansdale, P. L., & Brooks-Gunn, J. (1996). Not just ‘Ghosts in the nursery’: Contemporaneous intergenerational relationships and parenting in young African-American families. *Child Development*, 67, 2131–2147.
- Wałęcka-Matyja, K. K. (2022). Family, material and worldview values and the process of intergenerational transmission. *Kwartalnik Naukowy Fides Et Ratio*, 49(1), 53–66. <https://doi.org/10.34766/fetr.v49i1.1046>
- Woods, P. J., Glavin, K. B., Kettle, C. M. (1960). A mother-daughter comparison on selected aspects of child rearing in a high socioeconomic group. *Child Development*, 31, 121–128. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-0917\(199603\)5:1<47::AID-EDP114>3.0.CO;2-R](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-0917(199603)5:1<47::AID-EDP114>3.0.CO;2-R)
- Wurm, F., Austen, C., McLaughlin, K., Godfrey, H., Anyaorah, C., Kenny, A., & Sugrue, L. (2022). A Qualitative Exploration of the Intergenerational Transmission of Fathers’ Discipline Methods and Involvement in Child Rearing. *Graduate Student Journal of Psychology* (GSJP), 18 (Special Issue)
- https://www.researchgate.net/publication/368678822_A_qualitative_exploration_of_the_intergenerational_transmission_on_fathers%27_discipline_methods_and_involvement_in_child_rearing Retrieved in 20. 2. 2025.

INTERGENERATIONAL TRANSMISSION OF EDUCATIONAL PRACTICES

Zlatko Pavlović, Vesna Cvjetinović, Sonja Kaurin

Abstract

The paper presents the results of a study on the possibility of predicting students' assessments of their own potential future parenting practices based on their assessments of their parents' parenting practices. Three types of parenting practices were examined: expectations and demands, praise and rewards, and criticism and punishment. The research was conducted on the sample of 390 students.

The similarities observed in the assessments suggest the existence of intergenerational transmission of parenting practices, meaning that parental practices can, to some extent, predict the parenting preferences of their children. This result was found for all three types of parenting practices included in the study. While the findings indicate the presence of intergenerational transmission of parenting practices, they also suggest that the extent of this transmission should not be overestimated, as it is limited in scope. Significant differences were found between parental practices and the preferred parenting practices of the respondents, with a noticeable trend toward less authoritarian parenting. Respondents estimated that they would impose fewer demands and expectations on their children, praise and reward them more, and punish them slightly less. This aligns with the general trend of reducing authoritarian elements in parenting in favour of increasing the presence of authoritative and permissive parenting styles. The results also suggest that the role of mothers is somewhat more important than that of fathers in the intergenerational transmission of parenting practices.

As a general conclusion, the study indicates the simultaneous presence of both intergenerational transmission of parenting practices between parents and their adult children and changes in those practices. Nevertheless, it is important to keep in mind that, in this research, respondents' evaluations of their own potential future parenting practices are merely their perceptions as future parents.

Keywords: *parental educational practices, parenting styles, punishments and rewards in upbringing, intergenerational transmission of parenting.*

МЕЖПОКОЛЕННАЯ ПЕРЕДАЧА ВОСПИТАТЕЛЬНЫХ ПРИЕМОВ

Златко Павлович, Весна Цветинович, Соня Каурин

Резюме

В выборке из 390 студентов было измерено, как респонденты оценивают три типа воспитательных приемов своих родителей за период, когда они были детьми. Этими тремя типами воспитательных приемов были: ожидания и требования, похвала и награды, критика и наказания. Также оценивалось, как студенты представляют своё потенциальное поведение при использовании данных приёмов в будущем, когда будут в роли родителей. Полученные результаты свидетельствуют о том, что существует межпоколенная передача воспитательных приемов, т. е. что на основе воспитательных действий родителей в определенной степени можно также предсказать предпочтения в воспитательных приемах у их детей. Это наблюдается в каждом из трех типов воспитательных приемов, включенных в исследование. Результаты также показывают, что степень такой передачи не следует переоценивать. Передача существует, но ее объем ограничен. Между воспитательными приемами родителей и предпочтительными воспитательными приемами респондентов также существуют существенные различия. По результатам можно сделать вывод, что направление этих различий проявляется в тенденции к менее авторитарному воспитанию. Респонденты подсчитали, что они будут воспитывать своих детей так, чтобы они предъявляли к ним меньше требований и имели меньше ожиданий, что они будут хвалить и вознаграждать их больше, а также наказывать их немного меньше. Это согласуется с тенденцией к тому, что в воспитательном поведении родителей обычно уменьшается доля элементов авторитарного воспитания за счет увеличения доли элементов авторитативного и разрешительного воспитания. Результаты также показывают, что роль матери тем более важна, когда речь идет о передаче из поколения в поколение родительской практики воспитания.

Ключевые слова: *родительские воспитательные приемы, родительские стили воспитания, наказания и награды в воспитании, межпоколенная передача воспитательных приемов.*